

Két üzemismertetés haszna

„A Maros felső folyása mentén, 1911 és 1927 között a kitermelt fatömeg az erdők növedékénél háromszor nagyobb volt.”

/A. Gociman, 1929./

Kemény bírálattal illette *Jakó Zsigmond* A magyarpataki és a kalini hamusír-huta története c., 1956-ban megjelent tanulmánya bevezetőjében *Aurel Gociman* 1929-ben, majd 1931-ben kiadott faipari és fakereskedelmi munkáját. /Prof. Dr. A. Gociman: *Industria și comerțul lemnului din bazinul Mureșului superior*. Cluj, 1929. és Prof. Dr. Aurel Gociman-Oituz: *Industria și comerțul lemnului în județul Trei-Scaune*, 1931./ „*Vérszegény üzemismertetés*”-nek nevezte mindkét kiadványt - az első a Maros felső folyásának, a második Háromszék megye faiparát és fakereskedelmét írta le, bőséges erdészettörténeti bevezetéssel -, melyek valóban „többnyire nem a tudomány, hanem az erdőállományt valósággal megtizedelő kapitalista rablógazdálkodás érdekében készültek”, és „a régebbi korokkal foglalkozó fejezeteik” [...] „kompilációk közismert összefoglaló munkákból” /uo. 6./

Tagadhatatlan, hogy Gociman idézett két ismertetésében - elsősorban annak erdészettörténeti részében, melyet bevezetésként állított össze - gyakran találkozzunk olyan munkákból átvett részletekkel, mint *Szabó Károlynak* „A régi székelység”-e, vagy a *Pótsa-féle nagymonográfia*. De az is igaz, hogy a könyvek címei nem utalnak *történeti* munkára - ebben az erdészeti jelleg megemlézése hiányzik is -, és maga a szerző sem volt történész. (Kezdetben a szászrégeni állami erdő- és fűrészipari vállalatnál közigazdász teendőket látott el, majd a kolozsvári Kereskedelmi Akadémia tanára lett, doktorátusát pedig az 1929-ben megjelent, az előbb említett, viszonylag terjedelmes munkájának köszönhette.)

Azt is meg kell említenünk - már csak a tárgyilagosság kedvéért is -, hogy az 1956-ban leírt szigorú kritika óta eltelt több évtized alatt sem jelentkezett senki egy olyan kiterjedt vidék erdészeti- és faipartörténetének megírására, mint a Maros felső folyása vagy Háromszék. Még a *Tagányi Károly* erdészeti oklevelei székelyföldi anyagának egy külön kiadványban történő, szakszerű magyarázatokkal ellátott ismertetése sem történt meg!

Gociman két *üzemismertetése* - fogadjuk el *Jakó Zsigmondnak* ezt a besorolását -, bőséges *üzemgazdasági* és *technikai* történeti adatainak betudhatóan, hiányosságainak ellenére is (a tudományos kiértékelések mellőzése; a nagy külföldi fakitermelő cégek által folytatott rablógazdálkodás kellő hangsúllyal történő bemutatásának elmaradása; az erdő otthontartó szerepe méltatásának hiánya stb.) használható forrásanyag.

Segítségével a szakmája története iránt érdeklődő olvasó egy-egy faipari központ „első” fűrésztelepéről tájékozódhat, vagy olyan összeállítások végezhetőek el hosszadalmas levéltári kutatások nélkül, mint az alábbi:

Fűrésztelepek Marosvásárhely és Madэфalva között,
valamint Szovátán

Helység megnevezése		Fűrésztelepek száma		Keretfűrész- gépek száma		Megjegyzés
		1900	1914	1900	1914	
		években				
0	1	2	3	4	5	6
1.	Maros- vásárhely	2	4	7	13	Az 1890-ben alakult Farkas Mendel cég 1910-ig 840.000 m ³ rönköt fűrészelt fel.
2.	Szászrégen (Herbus is)	4	5	13	29	A legmodernebb és a legnagyobb (10 gatteres) az 1910-ben létesült <i>Foresta</i> üzem volt.
3.	Déda- Bisztra		1		6	1906-ban létesült 6 keretfűrészszel.
4.	Ratosnya		3		9	Legnagyobb az 1906-ban létesült 5 keretfűrész Cseh Iparbank tulajdonát képező volt.
5.	Szalárd		1		6	1909-ben létesült.
6.	Palotailva	1	1	6	10	1895-ben létesült, 1907-ben leég, átadják a Grassel bécsi cégnek, majd „ <i>Bangra</i> ” üzem.
7.	Toplica (Maroshévíz)		4		19	A 10 gatteres „Marosvölgyi Erdőipar” 1907-1910 között 300.000 m ³ -t fűrészelt fel.
8.	Galócás		1		12	Nasici, később <i>Lomás</i> cég 1912-ben létesült, 1150 LE-vel.
9.	Salamás		1		6	Székpatak RT., 1913-ban létesült.

0	1	2	3	4	5	6
10.Hágótó			1		3	
11.Rez (?)			1		4	
12.Gyergyó- tölgyes és környéke			5		20	Legnagyobb a Sötét-Putna-i erdei fűrésztelep volt. A Marer Benő és T.-sa 7 kerettel 1913-ban létesült.
13.Borszék			1		3	Eizig Jakab, 1906.
14.Gyergyó- holló			2		5	Klein és Reichfeld, 4 keret, 1910; Smilovits 1 keret 1912.
15.Ditró			1		3	Ditrói Faipar, 1914.
16.Szárhegy			2		4	Székely és Margittai, 1903 Végh Náthán, 1910.
17.Gyergyó- szentmiklós és környéke	2		4	3	25	Az Alfalui RT. 13 kerettel, 545 LE-vel, 1907.
18.Tekerő- patak			1		1	
19.Vasláb és környéke			2		11	A Vasláb-Libán-i fűrésztelep 9 kerettel, 550 LE-vel.
20.Csikszent- domokos			1		2	
21.Szováta		1	1	3	3	
Összesen:		10	43	32	194	1900-ban átlagosan 3,2 keret-fűrészgép működött egy fűrésztelepen, míg 1914-ben már 4,5.

Gociman idézett munkái jól kiegészítik az 1898-as és az 1906-os iparstatisztikai adatokat /A Magyar Korona Országainak gyáripára az 1898. évben, IX. füzet. Faipar, Bp., 1901. és uo. az 1906. évben, II. k., II. r./:

Fenyőfűrészipar a kutatott területen
(a jelzett iparstatisztika szerint)

Megye	Fűrésztelepek száma	
	1898-ban	1906-ban
Csík	7	18
Háromszék	5	19
Maros-Torda	4	12
Udvarhely	3	4
Összesen:	19	53

Néhány szó az „első” gőzfűrészekről

A vizsgált terület első gőzfűrésztelepe 1880-ban létesült *Szászrégenben*. *Müller János* tulajdona volt. A vasútállomástól kb. 3 km-re, a Dextrád utcában üzemelt 1922-ig /N. Petra - M. Szabó, 1973. adata/. *Ágoston Ágoston* „Első gyergyói fűrésztelep”-e *Csomafalván* működött 1885-től /Gociman, 1929. adata/. Háromszék megye első fűrésztelepét *János Dávid* 1887-ben építette, a Máthé Pál-hegy közelében, Gelencétől 30 km-re /Gociman, 1931. nyomán/. A kutatott terület *első állami fűrésztelepe* 1888-ban, Régenben létesült /N. Petra - M. Szabó, 1973. nyomán/. Ugyancsak 1888-ban létesült a Keleti-Kárpátok között, a Ménes-bérc alján, a Baszka-völgye egy alkalmas helyén, a *Horn és Morpurgo* cég vállalkozásaként, *Gyulafalva* újonnan alakult fatelepen Háromszék első nagyarányú fűrésztelepe, melyről már megemlékeztünk (→ Egy faipari szakiskolai tanárra emlékezve, valamint Szubjektív monográfia c. fejezeteket is).

Gyergyószentmiklóson az első gőzgéppel hajtott keretfűrészgép 1890-ben kezdett működni. Ugyancsak ebben az évben kezdett vágni *Marosvásárhely* első „gőzfűrészmalma”, *Farkas Mendel* vállalkozása, „a felsővárosi vasúti indoházon felül, mintegy 2000 lépésnyire” /Erdélyi Híradó, 1890. XII. 31./.

Ennek a fűrésztelepnek az üzembe helyezését a tudósító e sorokkal „örökítette meg”: „Egyszerre csak nagy vehemenciával működésbe jöttek a hatalmas gőzgépek, ott állottak a *vasmarkú derék munkások* az erő irányítására, a munkavezetők meg éles tekintettel méregették az áldozatra szánt hatalmas fenyőgerendákat [így, nem rönköket!], hogy a kegyetlen élesfogú fűrészek egyforma vastagságú deszkákká hasogassák szét.” (Itt jegyezzük meg azt is, hogy Marosvásárhelynek sohasem volt jelentős fűrészipara. Az 1910. évi népszámlálás adatai szerint fűrészáru-gyártással csak 58 személy foglalkozott, míg asztalos 369 volt.)

1890 körül létesült Udvarhely megye első fűrésztelepe, feltételezhetően a *Fábián József-féle*, mely az 1898. évi iparstatisztika szerint ekkor Kénoson működött, 1906-ban azonban már Székelyudvarhelyen. (A karcfalvi *Orbán-* és a kézdivásárhelyi *Bajkó-fűrésztelep* az 1948-as államosítást is megérte.)

Szovátán 1900-ban id. *Éltető Albert*, régeni földbirtokos és társa létesített fűrésztelepet. Ugyancsak *Aurel Gociman* könyve tájékoztat arról is, hogy 1905-ben *Goldfinger és Teplánszky* cég az állam területén, Szászrégenben felépíti a kutatott terület *első korszerű bükk fűrészüzemét*. Lényeges iparfejlesztés valósult meg ezzel, ui. eddig a *fenyőerdők erőltetett kihasználása és a bükkösök túltartása* általánosan jellemző volt a székelyföldi erdőgazdálkodásra. (Az 1898. évi *iparstatisztika* adatai szerint a Keleti-Kárpátokban egy fenyőfűrésztelepre átlagosan 11.385 ha, a tölgytelepekre 69.408 ha és a bükkfűrészüzemekre pedig 177.652 ha erdő jutott.)

Aurel Gociman szakírói tevékenységének köszönhetően betekintést nyerhetünk a marosvölgyi fűrésztelepek 1914-es felszereltségére, belső szerkezetére vonatkozóan is. A helyzetképből kiderül a „gyárak” igen eltérő technikai-gazdasági felszerelése, mely abból is kiténik, hogy az idézett évben 16 fűrésztelepnek saját *erdei vasútja* volt.

Gociman munkáinak *technikatörténeti* jellegét hasonlóképpen igazolják a *drótkötélpályákra* vonatkozó ismertetései. Szerző ui. többek között tárgyalta az 1898-1904 között működő, Zernyét Murdánnal összekötő, 13 km hosszú sodronykötélpályát.

Az újbárá Groedel szomszédságában, a háromszéki mágnások közül gr. *Mikes Ármin* létesített korszerű erdőgazdaságot és fűrésztelepet a család tulajdonában levő erdőségek kitermelése és fatömegének felfűrészélése céljából. A *Háromszék vármegye - Emlékkönyv* adatai szerint /182./ „mintegy 600 vasúti kocsi fenyő-szelvényárut és gerendát” termelt évente. A XX. sz. első éveiben a vállalkozás még virágzott, föllendülését az 1906. évi iparstatisztika is igazolja. Ekkor *Gelence* község területén két Mikes-féle fűrésztelep működött, a „Putnavölgy”-i és a „Zernye-alja”-i. A cég egy 17 km hosszú *erdei vasúttal* is rendelkezett, mely Zabola-Páva és Imecsfalva között létesült Zabola-fűrésztelep megállóhoz csatlakozott. A faipari vállalkozásokba tevékenyen bekapcsolódó Mikes Ármin az ősi *zabolai Mikes-kastély* köré szép dendrológiai kertet is létesített. (Hasonló „botanikai hagyaték”-nak köszönhetően maradt fenn *Molnár Józsiás* és dr. *Csiky Dénes* neve, az előbbi Kézdivásárhelyt, az utóbbi Gyergyószentmiklóson létesítve dendrológiai kertet.)

Gociman idézett első könyvében említést tett az 1908-1925 között működő, Vasláb-Libán-i, 15 km hosszú *sodronypályáról* is, melyet a Bleichert, lípcsei cég épített /102-103./ A kötélpálya nemzetközi hírnévnek örvendett, amit bizonyít az is, hogy korának ismert erdőhasználattan tankönyve, a K. Gayer, L. Fabricius: *Die Forstbenutzung*, Berlin /280./ is ismertette. (Az említett, költséges erdészeti szállítóberendezést a kutatott területen mások is követték, igazolva azt a nagy értékét, amit az itteni, kitűnő minőségű fa jelentett.)

Visszatérve *Gociman* könyveinek bevezető, erdészettörténeti jellegű részére, az itt fellelhető bizonytalankodásaiért egyértelműen nem ítélnénk el, mert pl. a *birtokpolitikai kérdésekben* sem mindenben létezett egységes felfogás. Ő - bizonyára azzal a hátsó gondolattal, hogy a székely közbirtokosságok *községi-tését* előmozdítsa és igazolja - azok táborába állott, kik azt hangoztatták, hogy ezeket a közbirtokokat az 1871: LV. tc. (az *arányosítási törvény*) alapján, a *községi erdők* átalakításával létesítették /1931. 6./. Pedig ha kellő tárgyilagos-sággal vizsgálta volna pl. a Háromszék megyére vonatkozó, 1896-ban közölt *közbirtokossági erdők* neveit /Bedő Albert, 1896. IV. kötet, 496-535./, a *változó elnevezések* meggyőzték volna arról, hogy az itteni közerdők hosszú, évszázados folyamat eredményeként alakultak ki. Ezek közül megemlíthetjük az alábbiakat: Baróthi *erdőbirtokosság*, Bodosi *közbirtokosság*, Böllöni *volt kétág katonaság*, Fotosi *kisebb birtokosság*, Málnási *vásáros birtokosság*, Kőkösi Molnár József és társai, Altortjai *székelyek*, Felortjai *vagyontalanok*, Pávai Marti család *közbirtokossága* stb.

Erdészeti névtani elemzések hozzásegítenek a csíki közerdők bonyolult eredetének felismeréséhez is. Jó támpont egy ilyen természetű vizsgálat elvégzésére az a *kimutatás*, melyet a csíkszeredai levéltár őriz, s 1884-ben állították össze, és felsorolják benne azt a 87 közerdőtulajdonost, kiknek - birtokukat *állami kezelésbe* adva - felmérési és kezelési költségeket kellett fizetniük. Habár a kimutatás 3. oldalának fejléce „*az erdőtulajdonos község*” megnevezést viseli, ez formai jellegnek is tűnhet, hiszen mint tulajdonos több esetben a „*birtokosság*” megnevezés is szerepel, néhol a „*székely*” jelzővel. (Pl. Csíkszépvíz, Sztmiklós, illetve Borzsova *községek székely birtokossága*.) Megjegyezhetjük azt is, hogy birtokosként a „*közönsége*” szó is előfordul, de a „*közbirtokosság*” megnevezés nem, minek az a magyarázata, hogy az ezek szervezését elrendelő törvényt csak 1898-ban alkották meg /F. nr. 78. 57./.

Az említett kimutatásban találkozunk a „*tízes-birtokosság*” megnevezéssel is, mint közvagyontulajdonossal. A *tízes* a székely falu alapegysége, a faluközösség igazgatási egysége volt, mely „a polgári életrendben a hajdani *communitás* [faluközösség] sok-sok funkcióját vette át” /Imreh István: A törvényhozó székely falu, 1983. 68./.

Találkozunk több *tízes* közös birtokosságba való tömörülésével is (pl. Csíkszentgyörgy háromtízes birtokossága). *Pál Gábor* pedig A székelyföldi közbirtokok és az arányosítás c. írásában magyarázatot talál arra is, hogy a tízesek tulajdonában levő erdők miért alakultak át községi erdőkké: „Némely községben a tízesek önerejükből az erdei falopásokat megakadályozni nem lévén képesek, az erdők használatát a községnek engedték át, mely átválalta a tízesek adóját és az erdőhasználat fejében a tízesnek használati díjat fizetett, de a tízesek tagjainak is *faizást* engedett” /6./.

Összegezve véleményünket *Aurel Gociman* két *üzemismertetéséről*, pontosabban egy kiterjedt vidék sok faipari üzemének ismertetését felölelő két, a fentiekben tárgyalt kiadványról: Ha ezek nem is tesznek eleget egy erdészeti- és faipartörténettel szemben felállított követelménynek (elsősorban a kritikátlan

szemléletüknek betudhatóan), a napjainkban már igen körülményesen fellelhető adatainknak köszönhetően, azokat *hézagpótló* munkáknak tekinthetjük.

„Haza ez a nép,
melynek mélyéből kinőttem,
mint könnyű nád, aztán mint *nyárfa*,
s öregségemre *tölgy* lett belőlem.”

/Zaharia Stancu: Haza. 1972.
Szemlér Ferenc fordítása/

A SZÉKELYFÖLD TERMÉSZETI KINCSEI ÉS CSODÁS RITKASÁGAI.

IRTA:

BÁNYAI JÁNOS

geologus tanár.

I. KÖTET.

MEGJELENT A SZÉKELYSÉG MELLÉKLETE GYANÁNT
A V—VI—VII—VIII. ÉVFOLYAMOKBAN.

(1935--8.)

O D O R H E I

1 9 3 8.

KÖNYVNYOMDA R.-T. ODORHEI

